

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs

LATVIJAS REPUBLIKA

2014. g. 4. oktobra
PARLAMENTA VĒLĒŠANAS

EDSO/DICB Vēlēšanu izvērtēšanas misijas
Gala atskaite

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs
EDSO/DICB

Varšavā
2014 g. 18. decembrī

SATURA RĀDĪTĀJS

I.	KOPSAVILKUMS	1
II.	IEVADS UN PATEICĪBAS	2
III.	FONA APRAKSTS.....	3
IV.	VĒLĒŠANU SISTĒMA	3
V.	TIESISKAIS IETVARS	4
VI.	VĒLĒŠANU ADMINISTRĒŠANA.....	4
VII.	VĒLĒTĀJU TIESĪBAS, REGISTRĀCIJA UN IDENTIFICĒŠANA	5
VIII.	KANDIDĀTU TIESĪBAS UN REGISTRĒŠANA	6
IX.	NEPILSONU UN NACIONĀLO MINORITĀŠU LĪDZDALĪBA.....	7
X.	KAMPAŅAS VIDE	8
XI.	KAMPAŅU FINANSĒŠANA	9
	A. PĀRSKATS	9
	B. KAMPAŅU ZIEDOJUMI UN IZDEVUMI.....	9
	C. ATSKAITĪŠANĀS UN UZRAUDZĪBAS PRASĪBAS	10
XII.	MEDIJI.....	11
	A. MEDIJU VIDE	11
	B. TIESISKAIS IETVARS MEDIJIEM	12
	C. VĒLĒŠANU ATSPUGUĻOJUMS MEDIJOS	13
XIII.	PILSONU UN STARPTAUTISKĀ NOVĒROŠANA	14
XIV.	SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS	14
XV.	VĒLĒŠANU DIENA.....	15
XVI.	REKOMENDĀCIJAS	16
	A. PRIORITĀRĀS REKOMENDĀCIJAS	16
	B. CITAS REKOMENDĀCIJAS	17
2. PIELIKUMS:	PAMATA KOMANDAS DALĪBNIEKU SARAKSTS	19
	PAR EDSO/DICB.....	20

LATVIJAS REPUBLIKAS
2014 g. 4. oktobra
PARLAMENTA VĒLĒŠANAS

EDSO/DICB Vēlēšanu izvērtēšanas misijas Gala atskaite¹

I. KOPSAVILKUMS

Atsaucoties ielūgumam no Latvijas Republikas Pastāvīgās misijas un, pamatojoties uz Vajadzību izvērtēšanas misijas rekomendāciju, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (EDSO/DICB) nosūtīja Vēlēšanu izvērtēšanas misiju (EAM), lai novērotu 4. oktobra parlamenta vēlēšanas. EAM lika uzsvāru uz grozīto vēlēšanu juridisko ietvaru un tā ieviešanu, politisko partiju un kampaņu finansēšanu, un reportāžu par kampaņām medijos.

Vēlēšanu juridiskais ietvars kopumā sniedz drošu pamatu, lai noturētu demokrātiskas vēlēšanas, un vēlēšanās ieinteresētās puses izteica augstu pārliecību par vispārējo procesu. Vēlētājiem bija iespēja izvēlēties starp 13 kandidātu sarakstiem, kas piedāvāja dažādas politiskās alternatīvas un ko iekļaujošā veidā reģistrēja Centrālā vēlēšanu komisija (CVK). Vēlēšanu administrācija izpildīja tās pienākumus objektīvā un caurskatāmā veidā un efektīvi vadīja procesu. Mediji plaši ziņoja par vēlēšanu kampaņu, tai skaitā, vairākās televīzijā raidītās debatēs. Tomēr, sarunu biedri izteica EDSO/DICB EAM bažas par dažu privāto plašsaziņas līdzekļu objektivitāti, dēļ pieņēmumiem par to saistībām ar politiskiem spēkiem. Kaut gan jaunie kampaņu finansēšanas noteikumi uzlaboja caurskatāmību, tālāka to pārskatīšana, iespējams, būtu noderīga.

Vēlēšanas pamatā regulē Konstitūcija un vēlēšanu likums. Kaut gan 2014. gada grozījumi ņēma vērā dažas iepriekšējās EDSO/DICB rekomendācijas, atsevišķu likumdošanas aspektu tālāka pārskatīšana varētu būt noderīga, it īpaši, noteikumu par neatkarīgiem kandidātiem neesamība, kā tas norādīts 1990. gada Kopenhāgenas dokumenta 7.5 rindkopā, ierobežojumi uz tiesībām kandidēt bijušajiem ieslodzītajiem un indivīdiem, uz kuriem tika attiecināta lustrācija, kā arī esošie goda un cieņas aizskaršanas noteikumi, kas ir pretrunā ar EDSO saistībām un citām starptautiskajām saistībām un standartiem. Tomēr tas, ka kandidātiem vairs netika uzlikta prasība iesniegt pašnovērtējumu par latviešu valodas prasmi, ir pozitīvi vērtējama attīstība.

Kaut gan juridiskais ietvars paredz politisko partiju novērotājus, bezpartejisko pilsoņu un starptautiskā novērošana netiek skaidri paredzēta, kas nepilnīgi saskan ar 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 8. rindkopu. Tomēr, EDSO/DICB EAM bija neierobežota piekļuve visiem vēlēšanu procesa aspektiem.

Kaut gan pilsonība tiek atzīta par pieņemamu ierobežojumu balstiesībai, tas, ka pastāv ievērojams nepilsoņu skaits, kas nav tiesīgi balsot, saglabājas kā bažas. Tomēr pozitīvi vērtējams ir tas, ka grozījumi pilsonības likumā vienkāršoja pilsonības piešķiršanas procedūras nepilsoņu bērniem.

Kampaņa notika atvērtā un mierīgā vidē, ar cieņu pret vārda, biedrošanās un pulcēšanās brīvībām. Politiskā vidē, kas ir dalīta atbilstoši etniskām un valodas līnijām, galveno kampaņas tematu starpā bija nacionālā drošība, ko izraisīja krīze Ukrainā un notikumi ap to, kā arī aizsardzības budžets un ekonomika. Apmaksātā politiskā reklāma televīzijā tika aizliegta kampaņas pēdējās 30 dienās, uz ko ieinteresētās puses kopumā raudzījās pozitīvi, jo tas mudināja kandidātus likt uzsvāru uz būtiskiem politikas jautājumiem.

¹ Šīs atskaites versija angļu valodā ir vienīgais oficiālais dokuments. Neoficiāls tulkojums ir pieejams latviešu valodā.

Rodas priekšstats, ka jaunie noteikumi par kampaņas finansēšanu uzlaboja caurskatāmību. 2014. gadā Eiropas Padomes Pretkorupcijas starpvalstu grupa (GRECO) secināja, ka Latvija ir apmierinoši ieviesusi vairākas tās iepriekšējās rekomendācijas. Tomēr ir nepieciešami uzlabojumi atsevišķiem aspektiem, lai veicinātu caurskatāmību un atbildību, it sevišķi, attiecībā uz publisko atskaitīšanos. Kampaņas izdevumu pārbaudi rūpīgi ieviesa Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs; tomēr, daži tā lēmumi, to starpā tie, kas uzliek sankcijas, netika publicēti, samazinot caurskatāmību.

Kaut gan konstitucionāli garantētā vārda brīvība un cenzūras aizliegums tika ievēroti, goda un cieņas aizskaršana joprojām ir kriminālnoziegums, kas ir pretēji labai praksei. Ekonomiskajai recesijai ir bijusi kaitīga ietekme uz mediju vidi, izraisot vairākas apvienošanās un palielinot īpašumtiesību konsolidāciju. Līdz ar caurskatāmības trūkumu par mediju īpašumtiesībām, tas ir ierobežojis satura un viedokļu daudzveidību. Televīzija, drukātie un interneta mediji plaši atspoguļoja vēlēšanu kampaņu, un kandidātiem palīdzēja bezmaksas raidlaiks publiskajā televīzijā un radio. Atsevišķas bažas tika izteiktas par mediju darbu pārraugošās Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes, funkcionalitāti un par tās locekļu iecelšanu.

Saskaņā ar EDSO/DICB metodoloģiju, EAM nenovēroja vēlēšanu dienas procesu sistemātiskā vai visaptverošā veidā. Tomēr, vēlēšanu dienā misijas dalībnieki apmeklēja ierobežotu skaitu vēlēšanu iecirkņu. Novērotajos vēlēšanu iecirkņos vēlēšanu process tika labi vadīts un likās mierīgs, plūstošs un caurskatāms, kaut gan brīžiem balsošanas aizklātumu samazināja pārpildītas vai nepiemērotas balsošanas kabīnes. Vēlēšanu biļetenu skenēšanas tehnoloģija veicināja balsu skaitīšanu un tabulācijas procesu, un rezultāti tika pasludināti savlaicīgi un caurskatāmā veidā.

II. IEVADS UN PATEICĪBAS

Sekojoš ielūgumam no Latvijas Republikas Pastāvīgās misijas EDSO novērot 4. oktobra parlamenta vēlēšanas, un, pamatojoties uz Vajadzību izvērtēšanas misijas, kas tika veikta no 10. līdz 12. jūnijam, rekomendāciju, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (EDSO/DICB) uz šīm vēlēšanām nosūtīja Vēlēšanu izvērtēšanas misiju (EAM).²

EDSO/DICB EAM vadīja Nikolajs Vulčanovs un tā sastāvēja no sešiem vēlēšanu ekspertiem no sešām EDSO Dalībvalstīm. EAM centrālais birojs bija Rīgā, bet eksperti kampaņas laikā un vēlēšanu dienā apmeklēja vairākas pašvaldības. Vēlēšanu procesa atbilstība tika vērtēta saskaņā ar EDSO saistībām, citām starptautiskām saistībām, demokrātisko vēlēšanu standartiem, kā arī ar nacionālo likumdošanu. Saskaņā ar EDSO/DICB metodoloģiju, EAM nenovēroja vēlēšanu dienas norisi sistemātiskā vai visaptverošā veidā. Tomēr, misijas dalībnieki apmeklēja ierobežotu vēlēšanu iecirkņu skaitu.

EDSO/DICB EAM vēlas pateikties Latvijas Republikas varasiestādēm par ielūgumu novērot šīs vēlēšanas, un Ārlietu Ministrijai, Centrālajai vēlēšanu komisijai (CVK) un citām iestādēm par to atbalstu un sadarbību. EDSO/DICB EAM arī vēlas izteikt atzinību politisko partiju pārstāvjiem, kandidātiem, medijiem, pilsoniskai sabiedrībai un citiem sarunu biedriem par dalīšanos ar saviem uzskatiem.

² Visas iepriekšējās EDSO/DICB atskaites par Latviju ir pieejamas <http://www.EDSO.org/DICB/elections/latvia>.

III. FONĀ APRAKSTS

Latvija ir parlamentāra republika. Vienpalātas parlamentam (Saeimai) ar simts deputātiem ir likumdošanas vara. Izpildvara ir valdībai, ko vada premjerministrs. Prezidentam ir, galvenokārt, ceremoniāla loma kā valsts vadītājam. Prezidentu ievēl parlaments.

Iepriekšējās parlamenta vēlēšanas notika 2011. gada 17. septembrī,³ kuru iznākums bija centriskalabēja koalīcijas valdība, kura sastāvēja no Vienotības, Nacionālās Apvienības, Visu Latvijai! – Tēvzemei un Brīvībai/LNNK un Zatlera Reformu partijas. Par spīti tam, ka tas ieguva visvairāk vietu, pa kreisi esošais Saskaņas Centrs, ko pārsvarā atbalstīja valsts krieviski runājošie iedzīvotāji, palika opozīcijā kopā ar Zaļo un zemnieku savienību.

Pēc premjerministra atkāpšanās no amata 2013. gada novembrī,⁴ jauno valdību veidoja uz tās pašas koalīcijas pamata, iekļaujot Zaļo un zemnieku savienību. Saskaņas Centrs palika kā vienīgā opozīcijas partija.⁵ Vidē, kur politiskā ainava ir kopumā sadalīta pa etniskām un valodas līnijām, tiek lielā mērā uzskatīts, ka partijas pārstāv vai nu latviski runājošos, vai valsts krieviski runājošos iedzīvotājus, daudzi no kuriem ir nepilsoņi. Nesenie notikumi Ukrainā drošības jautājumus izcēla priekšplānā un kļuva par svarīgu tematu priekšvēlēšanu periodā.

Papildus tām politiskām partijām, kuras tika pārstāvētas aizejošā parlamentā, šajās vēlēšanās piedalījās četras jaundibinātas partijas, visnozīmīgāk ieskaitot, No sirds Latvijai un Latvijas Reģionu Apvienību. Zatlera Reformu partija, kurai bija 22 vietas aizejošā parlamentā, izjuka dažus mēnešus pirms vēlēšanām un tajās nepiedalījās.

IV. VĒLĒŠANU SISTĒMA

Parlaments tiek ievēlēts uz četrus gadu pilnvaru laiku ar proporcionālo reprezentāciju ar atvērtiem partiju sarakstiem piecos daudzmandātu vēlēšanu apgabalos. Katrā vēlēšanu apgabalā ievēlēto deputātu skaitu nosaka CVK, pamatojoties uz balsstiesīgo vēlētajū skaitu katrā vēlēšanu apgabalā saskaņā ar iedzīvotāju reģistru četrus mēnešus pirms vēlēšanām.⁶ Ārzemēs dzīvojošie vēlētajū tiek pieskaitīti Rīgas vēlēšanu apgabalam.

Deputātu vietu sadalē piedalās kandidātu saraksti, kas saņem vairāk nekā piecus procentus no derīgajiem vēlēšanu biļeteniem, kas nodoti visos vēlēšanu apgabalos. Katrā vēlēšanu apgabalā vietas tiek sadalītas kandidātu sarakstiem proporcionāli nodotajām balsīm, izmantojot Senlaga [Sainte-Laguë] metodi.⁷

Atvērtais saraksts dod vēlētajam iespēju balsot, norādot pozitīvu vai negatīvu preferenci. Vēlētajū ir tiesīgi izrādīt atbalstu veselam kandidātu sarakstam, vai izteikt preferenci tik daudziem kandidātiem no viena saraksta, cik tie vēlas, atzīmējot uz biļetena „+” blakus kandidāta vārdam, un ir tiesīgi

³ Konstitūcija paredz četru gadu parlamentāro mandātu, bet agro vēlēšanu gadījumā mandāts tiek samazināts uz trijiem gadiem.

⁴ Premjerministrs iesniedza atlūgumu, uzņemoties politisko atbildību par nacionālo traģēdiju, kad Rīgā sabruka viens pārtikas veikals, vairākiem cilvēkiem ejot bojā.

⁵ 2014. gada janvārī, Vienotības Laimdota Straujuma tika iecelta par premjerministri pēc prezidenta nominācijas.

⁶ Šajās vēlēšanās 32 parlamenta deputāti tika ievēlēti no Rīgas, 26 no Vidzemes, 15 no Latgales, 13 no Kurzemes, un 14 no Zemgales.

⁷ Senlaga metode ir augstākā dalījuma metode, iedalot vietas partiju sarakstiem proporcionālā reprezentācijas sistēmā.

noraidīt kandidātu, izsvītrojot viņa vai viņas vārdu. Secību, kurā saraksta kandidāti tiek ievēlēti, nosaka preferences balsu skaits, ko kandidāti saņem. Iegūto balsu skaitu katram kandidātam izrēķina, pieskaitot balsu skaitu, ko viņa vai viņas saraksts ir saņēmis pozitīvo preferences balsu skaitam, atskaitot negatīvo preferenču skaitu. Kandidāti ar lielāko balsu skaitu vienā sarakstā iegūst tās vietas, kas ir piešķirtas tam sarakstam. Ja divi vai vairāki kandidāti vienā sarakstā saņem vienādu balsu skaitu, tad tie tiek ierindoti tanī pašā secībā, kā uz vēlēšanu biļetena.

V. TIESISKAIS IETVARIS

Parlamentāro vēlēšanu tiesiskais ietvars, pirmkārt, sastāv no Konstitūcijas un Saeimas vēlēšanu likuma (vēlēšanu likums). Cita piemērojamā likumdošana ir Politisko partiju likums, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums, Politisko organizāciju finansēšanas likums, Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums un Likums par Centrālo vēlēšanu komisiju. Augstākminētos likumus papildina CVK izdotie rīkojumi un lēmumi.

2014. gadā tiesiskais ietvars tika grozīts, uzrunājot atsevišķas iepriekšējas EDSO/DICB rekomendācijas.⁸ Grozījumi vēlēšanu likumā iekļāva ierobežojuma atcelšanu balsstiesībām garīgi slimajām personām, detalizētu noteikumu par mājas balsošanu ieviešanu un noteikumus balsošanai ārzemēs dienējošiem karavīriem. Turklāt, vēlēšanu likums ieviesa iespēju balsot trīs dienas pirms vēlēšanu dienas un jaunus noteikumus vēlēšanu identifikēšanai. Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā aizliedza apmaksātu politisko reklāmu televīzijā 30 dienas pirms vēlēšanām. Kaut gan tā nav laba prakse grozīt tiesiskā ietvara fundamentālus aspektus mazāk kā gadu pirms vēlēšanām, šos grozījumus atbalstīja visas politiskās partijas un tie radās iekļaujoša procesa ietvaros. Vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedru pozitīvi vērtēja grozījumus un neizteica nekādas bažas attiecībā uz to ieviešanas konsekvencēm.⁹

Tiesiskais ietvars kopumā sniedz skaidru pamatu demokrātisko vēlēšanu noturēšanai. Tomēr, būtu jārisina atsevišķi aspekti, lai panāktu to, ka likumdošana pilnībā saskanētu ar EDSO saistībām un citām demokrātisko vēlēšanu starptautiskajām saistībām un standartiem, to starpā, noteikumiem par tiesībām kandidēt, goda un cieņas aizskaršanu, vēlēšanu novērošanu un efektīvu tiesisko procesu.

VI. VĒLĒŠANU ADMINISTRĒŠANA

Vēlēšanas administrēja trīs līmeņu vēlēšanu administrācija, kas sastāv no CVK, 119 pašvaldību vēlēšanu komisijām (PVK) un 1054 vēlēšanu iecirkņu komisijām (VIK), to starpā, 98 ārzemēs 41 valstī. Vēlēšanu administrācija izpildīja tās pienākumus objektīvā un caurskatāmā veidā, un efektīvi vadīja procesu. Kopumā, EDSO/DICB EAM sarunu biedri izteica augstu pārliedību par vēlēšanu administrācijas profesionālismu visos līmeņos.

CVK ir pastāvīga iestāde, kuru ieceļ katrus četrus gadu un kurai ir vispārīgā atbildība par vēlēšanām. Tā sastāv no deviņiem locekļiem: astoņus ieceļ parlaments, pamatojoties uz partiju nominācijām, un viens ir tiesnesis, kuru nominē Augstākā tiesa. CVK pielika ievērojamas pūles, informējot visus vēlēšanu dalībniekus par jaunajiem vēlēšanu procesuālajiem aspektiem. Bez tā, ka CVK piedāvāja mācību kursu komisijas dalībniekiem un perspektīvajiem pilsoņu novērotājiem

⁸ Grozījumi tika ieviesti Konstitūcijā, vēlēšanu likumā, Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā un Politisko organizāciju finansēšanas likumā.

⁹ 2002. gada Eiropas Komisija par demokrātiju caur likuma spēku (Venēcijas komisija) paredz tās Labas prakses vēlēšanu jautājumos kodeksa II.2.b. punktā, ka "vēlēšanu likuma fundamentāliem elementiem [...] nevajadzētu tikt pakļautiem grozījumiem mazāk kā vienu gadu pirms vēlēšanām."

internetā tās mājas lapā, CVK sniedza vairākas apmācības VIK dalībniekiem. Tā arī veica plašu vēlēšanu informācijas kampaņu ar publiskajiem ziņojumiem, plakātiem, klipiem, ko raidīja privāti un publiskie raidītāji, un avižu sludinājumiem. Tomēr, atsevišķi aspekti, it īpaši, attiecībā uz vēlēšanu apliecības izmantošanu, likās nepietiekami, ņemot vērā novērotos jautājumus attiecībā uz šādu apliecību izmantošanu vēlēšanu dienā.

PVK uzrauga vēlēšanu procesu pašvaldību līmenī. Tās tiek ieceltas uz četriem gadiem, un sastāv no 7 līdz 15 locekļiem, kurus ieceļ pašvaldības, pamatojoties uz nominācijām no politiskām partijām vai vēlēšanu grupām, kas sastāv no vismaz 10 balsotājiem. Vēlēšanu dienas balsošanas un skaitīšanas procesu vada VIK, kas sastāv no 7 locekļiem, kurus ieceļ PVK uz katrām vēlēšanām. VIK locekļus ir tiesības nominēt politiskām partijām un vēlēšanu grupām, kas sastāv no vismaz 10 balsotājiem. Vairāki EDSO/DICB sarunu biedri izteica bažas par cilvēku vēlēšanu kalpot kā VIK locekļiem.

Vēlēšanu administrācija visos līmeņos izmantoja jaunu informācijas sistēmu „BALSIS”, lai veicinātu vairākas vēlēšanu procedūras, to starpā, kandidātu reģistrāciju, sūdzību vēlēšanu dienā VIK līmenī atzīmēšanu, un elektronisko rezultātu protokolu pārsūtīšanu no PVK uz CVK. EDSO/DICB EAM tika piešķirta ierobežota pieeja novērot BALSIS sistēmas uzstādīšanu un darbību. CVK norādīja, ka tā nevarēja šo pieeju paplašināt, jo tai neesot īpašumtiesības uz šo sistēmu.

BALSIS informācijas sistēmas caurskatāmību varētu uzlabot, nodrošinot akreditētiem novērotājiem nozīmīgu pieeju tās uzstādīšanas un darbināšanas būtiskos brīžos, kā arī sistēmas dokumentācijai.

Turklāt, lai veicinātu balsu skaitīšanas un tabulācijas procesu, VIK tika dota iespēja izmantot vēlēšanu biļetenu skenēšanas tehnoloģiju. Tāpat kā ar parastajiem balsu skaitīšanas un tabulācijas procesiem, kandidātiem bija iespēja iebilst pret vēlēšanu rezultātiem attiecībā uz noteiktiem vēlēšanu iecirkņiem, un pieprasīt balsu pārskaitīšanu, izmantojot vai nu vēlēšanu biļetenu digitālos attēlus, vai oriģinālos vēlēšanu biļetenus.

VII. VĒLĒTĀJU TIESĪBAS, REĢISTRĀCIJA UN IDENTIFICĒŠANA

Tiesības balsot tiek piešķirtas visiem pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši 18 gadu vecumu. Vēlēšanu reģistrācija Latvijā nepastāv. Vēlēšanu ir tiesīgi balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī valstī, vai arī ārzemēs, neatkarīgi no to dzīvesvietas, uzrādot derīgu pasi. Pēc nobalsošanas, vēlēšana pasi apzīmogo, lai novērstu iespējamu atkārtotu balsošanu, un balsotāja vārds tiek pievienots vēlēšanu sarakstā, kas tiek sastādīts vēlēšanu iecirknī vēlēšanu dienā.

Uz šīm vēlēšanām bija 1,552,235 balsstiesīgu pilsoņu. Pilsonības un Migrācijas Lietu Pārvalde (PMLP) identificēja 2014. gada 22. septembrī 27,520 pilsoņus bez derīgas pases. Ar mērķi novērst iespēju, ka šīs personas nevarētu nobalsot, pilsoņiem bija iespēja pieteikties uz vēlēšanu apliecību PMLP reģionālos birojos starp 22. septembri un 3. oktobri. Par spīti CVK un PMLP centieniem informēt balsotājus, tikai 4,871 pilsoņu izmantoja šo iespēju.

Vēlēšanu dienā vēlēšanu ārpus valsts bija iespēja klātienē nobalsot diplomātiskās pārstāvniecībās vai pa pastu. Pēc Ārlietu ministrijas informācijas, 16,436 vēlēšanu nobalsoja ārzemēs. Vēlēšanu, kas vēlējas balsot pa pastu ārpus valsts, bija sevi jāidentificē, iesniedzot savu pasi kopā ar pieteikumu balsot pa pastu attiecīgajai diplomātiskai pārstāvniecībai. Pieteikumi balsot pa pastu tika iesniegti no 5. maija līdz 12. septembrim. Tikai 425 pieteikumi balsot pa pastu tika saņemti 22 diplomātiskās pārstāvniecībās.

VIII. KANDIDĀTU TIESĪBAS UN REGISTRĒŠANA

Katrs pilsonis, kuram ir vismaz 21 gads, ir tiesīgs kandidēt parlamentārās vēlēšanās, izņemot tos, kuriem tiesa ir nodibinājusi aizgādnību, kuri ir sodīti par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kuri izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, un kuru sodāmība nav dzēsta vai noņemta.

Bezizņēmuma ierobežojums uz bijušajiem ieslodzītajiem, neatkarīgi no nozieguma smaguma, uzliek nesaprātīgu ierobežojumu uz tiesībām tikt ievēlētam, un ir pretrunā ar starptautiskām saistībām.¹⁰

Bezizņēmuma kandidēšanas tiesību atņemšana pilsoņiem, kuri ir nodarījuši noziegumu, neatkarīgi no tā smaguma, ir neproporcionāls ierobežojums, un to vajadzētu atcelt.

Turklāt, kaut gan 2009. gadā ieviestie grozījumi vēlēšanu likumā ierobežoja lustrācijas noteikumus tā, ka tie vairs nav attiecināmi uz personām, kas ieņēma tehniskā atbalsta amatus, šie ierobežojumi kā tādi paliek. 2014. gada 8. maijā parlaments pagarināja attiecīgās likumdošanas derīgumu par papildus 30 gadiem.¹¹ EDSO/DICB un Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) ir iepriekš novērojušas, ka šie noteikumi pārkāpj tiesības kandidēt vēlēšanās un ieteica tos grozīt.

Neatkarīgi no ierobežotā tvēruma, vajadzētu veikt tālāku lustrācijas noteikumu izskatīšanu.

Lai piedalītos vēlēšanās, kandidātiem ir jābūt vai nu reģistrētiem kādā politiskā partijā vai koalīcijā. Nepastāv iespēja kandidēt vēlēšanās kā neatkarīgam kandidātam, pretrunā ar 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 7.5 punktu.¹²

Saskaņā ar iepriekšējām EDSO/DICB rekomendācijām un EDSO saistībām, kas specifiski pasargā individuālo kandidātu tiesības kandidēt amatam, likumdošanai vajadzētu tikt grozītai, lai atļautu kandidēt neatkarīgiem kandidātiem.

Iekļaujotā procesā CVK reģistrēja 11 politiskās partijas un divas koalīcijas, kas sacentās visos piecos vēlēšanu apgabalos, viss kopā 1,156 kandidāti, to starpā, 774 vīrieši un 382 sievietes. Nepastāv likumdošanas normas, lai veicinātu sieviešu kandidātes. Kaut gan 382 kandidātes bija sievietes, tikai 19 tika ievēlētas.

Iespējams, ka varētu apsvērt pagaidu īpašu tiesvedības pasākumu ieviešanu, lai veicinātu sieviešu politisko līdzdalību. Politiskās partijas varētu apsvērt nominēt minimālu kandidātu skaitu no abiem dzimumiem.

¹⁰ 1996. g. ANO Cilvēktiesību Komitejas (UNHRC) Vispārēja komentāra nr. 25 25. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ICCPR) nodaļai 15. pantā rakstīts, ka "jebkuriem ierobežojumiem uz tiesībām kandidēt...ir jābūt pamatojamiem ar objektīviem un saprātīgiem kritērijiem. Personām, kas citādāk ir tiesīgas kandidēt vēlēšanās, nevajadzētu tikt izslēgtām ar nesaprātīgām vai diskriminējošām prasībām."

¹¹ 1994. gada Likums "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" paredzēja, ka informācija par iespējamo sadarbību ar VDK nevajadzētu tikt izmantotai 10 gadus pēc tā spēkā stāšanās. 2004. gadā parlaments pagarināja šo laika periodu uz papildu 10 gadiem. Grozījumos Valsts drošības komitejas dokumentu likumā, kuri tika pieņemti 2014. gada 8. maijā ir rakstīts, ka ierobežojumi ir spēkā 50 gadus, tāpat, pagarinot to piemērojamību papildus 30 gadus. 2014. gada grozījumi Valsts drošības komitejas dokumentu likumā arī nosaka, ka Ministru Kabinets izskata nepieciešamību šiem noteikumiem vismaz reizi piecos gados.

¹² 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 7.5 punkts nosaka, ka "dalībvalstis [...] respektēs pilsoņu tiesības kandidēt uz politisku vai publisku amatu, individuāli vai kā politisko partiju vai organizāciju pārstāvjiem, bez diskriminācijas."

Lai reģistrētos, politiskām partijām un koalīcijām bija jāiesniedz kandidātu sarakstu CVK no 16. jūlija līdz 5. augustam kopā ar finansiālo iemaksu EUR 1,400 apmērā.¹³ Pozitīvi vērtējama ir attīstība, ka kandidātiem vairs nebija pašnovērtējums par latviešu valodas prasmi. Tā vietā kandidātiem bija jāiesniedz deklarācija, apstiprinot to tiesības tikt ievēlētiem, to starpā, ka to zināšanas par latviešu valodu ir pietiekamas, lai izpildītu to pienākumus kā parlamenta deputātiem.

IX. NEPIĻSONU UN NACIONĀLO MINORITĀŠU LĪDZDALĪBA

Latvijas iedzīvotāju starpā ir vairāku etnisko un valodas minoritāšu pārstāvji. Etniskie latvieši sastāda 61.4 procentus no iedzīvotājiem, kamēr etniskie krievi, vislielākā minoritāte, sastāda 26 procentus.¹⁴ Atbilstoši 2011. gada tautas skaitīšanai, 62 procenti iedzīvotāju mājās runā latviski, kamēr 37 procenti runā krieviski. Reģistrācijas procesā kandidātiem tika dota iespēja deklarēt savu etnisko piederību. Kamēr 24.7 procenti no kandidātiem izvēlējās neatzīmēt savu etnisko izcelšanos, no tiem, kas deklarējās, 64.7 procenti bija etniskie latvieši, 6.9 procenti etniskie krievi un 1.5 procenti etniskie poļi.

Pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā, pilsonība tika automātiski piešķirta Latvijas pilsoņiem pirms 1940. gada un to pēctečiem, atstājot lielu skaitu Latvijas iedzīvotāju bez Latvijas vai kādas citas valsts pilsonības.¹⁵ Lielais vairums nepilsoņu ir personas, kas pieder nacionālām minoritātēm. 2014. gada 1. jūlijā nepilsoņu skaits bija 276,797, kas sastāda 12.7 procentus no iedzīvotājiem, ieskaitot 263,000 nepilsoņus balsošanas vecumā.¹⁶ Nepilsoņiem nav tiesību balsot vai kandidēt vēlēšanās, kaut gan tiem ir tiesības iestāties politiskās partijās, ar nosacījumu, ka tie nesastāda vairāk nekā pusi no biedriem. Lai arī pilsonība tiek atzīta kā pieņemama prasība balsošanai nacionālās vēlēšanās, saglabājas bažas, ka ievērojams nacionālām minoritātēm piederošs personu skaits nevar piedalīties vēlēšanu procesā.¹⁷

Gadskārtējā naturalizācijas līkne Latvijas nepilsoņiem samazinājās pēc 2004. gada virsotnes, kad Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti.¹⁸ EDSO/DICB EAM tika informēta, ka atlikušie nepilsoņi bieži nesaredzēja praktiskus labumus kļūt par Latvijas pilsoņiem. Pozitīvi vērtējama ir attīstība saistībā ar 2013. gada 1. oktobra grozījumu Pilsonības likumā stāšanās spēkā, kas paplašina personu kategorijas, kas ir atbrīvotas no atsevišķiem vai visiem naturalizācijas eksāmeniem, un sniedz vienkāršotas procedūras pilsonības piešķiršanai bērniem, kas Latvijā piedzimst nepilsoņiem, dzimšanas reģistrācijai pēc viena un nevis abu vecāku gribas, kā tas bija iepriekš prasīts.

Ar mērķi veicināt iekļaujošu politisko līdzdalību, varas iestādēm vajadzētu izpētīt veidus, kā palielināt naturalizācijas tempu, kā, piemēram, aģitēt par naturalizācijas veicināšanu, publicēt iespējas par vienkāršoto naturalizāciju saskaņā ar grozīto Pilsonības likumu, un paplašināt latviešu

¹³ Finansiālā iemaksa tiek atgriezta gadījumos, kad kandidātu saraksts saņem vismaz 2 procentus no derīgiem balsojumiem. Citādāk tā tiek pārskaitīta valsts budžetam.

¹⁴ Pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes informācijas 2014. gada sākumā, skat.: www.csb.gov.lv. Citu minoritāšu starpā ir 3.4 procenti baltkrievi, 2.3 procenti ukraiņi un 2.2 procenti poļi. Iedzīvotāju grupu starpā, kas katra sastāda mazāk par 2 procentiem no iedzīvotājiem, ir lietuvieši, ebreji un romi.

¹⁵ Latvija ratificēja Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību 2005. gadā ar deklarāciju, kas definē nacionālās minoritātes kā pilsoņus, kuri *inter alia* atšķiras no latviešiem kultūras, valodas un reliģijas ziņā; tomēr, deklarācija arī norāda, ka pastāvīgie Latvijas iedzīvotāji, kuri nav Latvijas vai kādas citas valsts pilsoņi un identificējas ar kādu nacionālo minoritāti, var baudīt Konvencijā norādītās tiesības. Skat.: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?CL=ENG&NT=157&VL=1>.

¹⁶ Pēc informācijas, ko PMLP sagādāja EDSO/DICB, kopš 2014. gada 1. oktobra.

¹⁷ Skat. piemēram 2006. gada Venēcijas Komisijas ziņojumu par nepilsoņu un minoritāšu tiesībām.

¹⁸ Pēc PMLP piegādātās informācijas, naturalizāciju skaits 2011. gadā bija 2,467; 2012. g. 2,213; un 2013. g. 1,732. Skat.: <http://www.pmlp.gov.lv>.

valodas apgūšanas bezmaksas iespēju pieejamību. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas vajadzētu atbalstīt to centienos mudināt nepilsoņus pabeigt naturalizācijas procesu.

Kopumā, EDSO/DICB EAM sarunu biedri atzīmēja, ka pilsoņiem, kuru pirmā valoda nav latviešu valoda, kopumā bija pietiekoša pieeja ar vēlēšanām saistītai informācijai; tomēr, pietrūka detalizētas vēlēšanu informācijas citās valodās, nekā latviešu valodā.¹⁹ Pozitīva ziņa ir, ka CVK mājaslapa saturēja visaptverošu informāciju par procesu latviešu valodā, kā arī kopsavilkumus krievu un angļu valodās. CVK arī organizēja diennakts tālruņa informācijas līniju ar informāciju gan latviešu, kā arī krievu valodā.

Vajadzētu apsvērt plašāku vēlētajū informācijas sniegšanu minoritāšu valodās, ar mērķi sasniegt nacionālo minoritāšu balsotājus.

X. KAMPAŅAS VIDE

Oficiāli vēlēšanu aģitācija sākās 14. jūnijā un beidzās 3. oktobra pusnaktī. Nesenie grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā apvienoja aģitācijas noteikumus visām vēlēšanām. Likums arī ieviesa publikāciju par kandidātiem vai indivīdiem, kas saistīti ar politiskām partijām, aizliegumu 30 dienas pirms vēlēšanām, ar mērķi novērst valsts resursu ļaunprātīgu izmantošanu aģitācijas nolūkiem.

Aģitācija tika veikta ar cieņu pret pamata vārda, biedrošanās un pulcēšanās brīvībām. Tomēr, daži EDSO/DICB EAM sarunu biedri izteica bažas, ka ierobežojoši pašvaldību noteikumi un vides reklāmu augstās cenas ierobežoja viņu kapacitāti aģitēt. Lēmums, ko pieņēma Rīgas Dome, kuru vada Saskaņas centrs, par pilsētas vēsturiskajā centrā atļautajiem vides reklāmu izmēriem, tika uztverts kā politiski motivēts, jo tas tika pieņemts tikai trīs dienas pirms oficiālās aģitācijas sākuma, pēc tam, kad vairums līgumu par aģitācijas plakātu drukāšanu jau bija noslēgti.

Kopumā, vēlēšanu kandidāti organizēja pieticīgas kampaņas, pat pēdējā nedēļā, aģitācijas vēstīm lielā mērā atspoguļojot etniskās un valodas plaisas starp partijām. Kampana pārsvarā tika vesta plašsaziņas medijos ar piedalīšanos publiskajās debatēs un interviju raidījumos. Turklāt, lielākās partijas lielā mērā izmantoja interneta platformas, ar uzsvāru uz sociālajiem medijiem kā „Facebook” vai „Twitter”, kā arī individuālām mājas lapām. Citi izmantotie aģitācijas līdzekļi bija lapiņu izdalīšana publiskajās vietās, kā arī publiskas tikšanās.

Krīze Ukrainā un ap to ietekmēja politiku Latvijā un nostādīja nacionālās drošības jautājumus kampaņas priekšplānā. Citi jautājumi, kas tika pacelti kampaņas laikā, bija aizsardzības budžets, atkarība no Krievijas gāzes importiem, ekonomika, veselības sistēma, emigrācija un valstij piederošās Citadeles bankas pārdošana privātajiem investoriem. Turklāt, jautājumi, kas saistīti ar nacionālām minoritātēm, to starpā, par krievu valodas statusu un valsts apmaksāto izglītības sistēmu minoritāšu valodās, parādījās atsevišķās partiju programmās un tika diskutēti priekšvēlēšanu debatēs. Mediji arī iekļāva reportāžu par apgalvotajām saitēm starp dažām partijām un Krievijas Federāciju.²⁰ Kampanas laikā bija pamanāmas tikai dažas sievietes kandidātes, un nebija nevienas īpašas vēlēšanu platformas, kas uzrunāja sievietes balsotājas.

¹⁹ 1996. g. UNHRC Vispārēja komentāra nr. 25 25. ICCPR nodaļai 12. pants rekomendē, ka “informācijai un materiāliem par balsošanu vajadzētu būt pieejamiem minoritāšu valodās”. 1990. gada EDSO Kopenhāgenas Dokumenta 32.5 rindkopā norādīts, ka “personas, kuras ir piederīgas nacionālām minoritātēm ir tiesīgas [...] izplatīt, piekļūt un apmainīties ar informāciju to dzimtajā valodā”.

²⁰ Piemēram, Valsts kontroliere Ingūna Sudraba, No sirids Latvijai partijai vadītāja, bija mērķis mediju reportāžām, kuras apgalvoja par saitēm ar Krievijas amatpersonām un biznesu.

XI. KAMPAŅU FINANSĒŠANA

A. PĀRSKATS

Kampaņu finansēšanu regulē Politisko organizāciju finansēšanas likums, kas pēdējo reizi grozīts 2014. gadā. Pēdējie grozījumi samazināja ziedojumu ierobežojumus no indivīdiem un ieviesa publisko finansēšanu partijām vai koalīcijām. Šos noteikumus papildināja 2013. gada Priekšvēlēšanu aģitācijas likums, kas paredz pasākumus, lai novērstu to, ka esošie deputāti izmanto administratīvos resursus politiskiem nolūkiem.

Eiropas Padomes Pretkorupcijas starpvalstu grupa (GRECO) tās trešajā vērtēšanas kārtā 2014. gadā secināja, ka Latvija bija apmierinoši ieviesusi vairākas tās iepriekšējās rekomendācijas, ieskaitot, trešo pušu regulēšanu vēlēšanu kampaņās, palielinātus ierobežojuma periodus par politiskās finansēšanas noteikumu pārkāpšanu, un palielinātu atbildību indivīdiem par šo noteikumu pārkāpšanu.²¹ Vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedri piekrita, ka jaunie noteikumi par aģitācijas finansēšanu un izdevumiem samazināja naudas ietekmi uz kampaņu, kamēr daži argumentēja, ka aģitācijas finansēšanas noteikumi bija administratīvs apgrūtinājums.

B. KAMPAŅU ZIEDOJUMI UN IZDEVUMI

Politisko organizāciju finansēšanas likums paredz, ka partijas var tikt finansētas no biedru naudām, ziedojumiem no indivīdiem, ienākumiem, kas nopelnīti no partiju ekonomiskajām aktivitātēm, no valsts budžeta un citiem avotiem, kas nav tieši ar likumu aizliegti. Likums aizliedz ziedojumus no juridiskām personām, kā arī anonīmus ziedojumus un no ārzemju avotiem. Partijas nav tiesīgas pieņemt vai izdot izdevumus. Kandidāti var ziedot paši savai kampaņai, bet saskaņā ar ierobežojumiem, kas uzstādīti ziedojumiem no indivīdiem.

Sākot ar 2012. gada janvāri, publiskie līdzekļi tiek piešķirti politiskām partijām, kas ieguvušas vairāk nekā divus procentus no balsīm iepriekšējās parlamentārās vēlēšanās summā, kas ir proporcionāla saņemto balsu skaitam. Sešas partijas kvalificējās valsts finansējumam, valsts budžetam kopā piešķirot EUR 629,303 partiju atbalstam.²² Tām partijām, kam bija tiesības uz šādu finansējumu, bija jāatver īpašs bankas konts, lai saņemtu šo finansējumu. Tomēr, nepastāv nekāds pienākums citiem kandidātiem atvērt nozīmētu bankas kontu aģitācijas nolūkiem.²³

Lai uzlabotu pārskatāmību un atbildību, derētu apsvērt uzlikt par pienākumu visiem vēlēšanu kandidātiem atvērt aģitācijas finansēšanai bankas kontus, caur kuriem vajadzētu tikt veiktiem visiem aģitācijas darījumiem.

Pilsoņi ar pilnām balsstiesībām un nepilsoņi ir tiesīgi politiskai partijai ziedot līdz EUR 16,000 gadā. Šis ierobežojums tiek indeksēts ar inflāciju, lai nodrošinātu, ka šī summa paliek saprātīga.²⁴

²¹ Skat. GRECO Vērtējuma atskaiti par Latviju 2014. gada 28 martā:

[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2014\)3_Second_ADD_Latvia_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2014)3_Second_ADD_Latvia_EN.pdf).

²² Saskaņā saņēma EUR184,923, Zatlera Reformu partija - EUR 135,781, Vienotība - EUR 122,767, Nacionālā Apvienība - EUR 90,500, Zaļo un zemnieku savienība - EUR 79,649, un LPP/LC - EUR 15,744.

²³ 2010. gada EDSO/DICB un Venēcijas vadlīniju par politisko partiju regulēšanu 199. rindkopa norāda, ka "partijām arī vajadzētu būt pienākumam iesniegt pamatinformāciju attiecīgajā valsts iestādē ... pirms aģitācijas sākšanas. Šai informācijai vajadzētu saturēt partijas bankas konta informāciju un personīgo informāciju par tām personām, kas atbild par partijas finansēm."

²⁴ Ierobežojumam nevajadzētu pārsniegt 50 minimālās mēneša algas viena kalendāra gada laikā. Minimālā mēneša alga sastāda EUR 320 pēc Korupcijas Apkaršanas un Novēršanas Biroja publicētās informācijas: www.knab.gov.lv/lv/finances/for_donators/.

Tomēr, šī ierobežojuma efektivitāti varētu mazināt tas, ka persona ir tiesīga ziedot neierobežotam partiju skaitam, to starpā, partijām vienā koalīcijā, kā arī pašai koalīcijai.²⁵

Derētu apsvērt likumdošanas izskatīšanu, lai novērstu vairākkārtīgus ziedojumus atsevišķām partijām vienā koalīcijā.

Privātie līdzekļi (individuālie ziedojumi un biedru naudas) sastādīja galveno finansēšanas avotu vēlēšanu kandidātiem. Mazo partiju aģitācijas izdevumus pārsvarā sedza paši kandidāti, un tikai nelielā mērā to sedza ierobežotās biedru naudas.

Kopējie aģitācijas izdevumi katram kandidātam nedrīkst pārsniegt EUR 422,997, kas sastāda nelielu palielinājumu kopš pēdējām parlamentārām vēlēšanām.²⁶ Vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedri pozitīvi vērtēja aģitācijas tērēšanas ierobežojumu un sacīja, ka tas samazina turīgu uzņēmēju ietekmi politikā.

C. ATSKAITĪŠANĀS UN UZRAUDZĪBAS PRASĪBAS

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam (KNAB), iestādei, kas ir pakļauta Ministru Kabineta, ir uzdots uzraudzīt partiju un vēlēšanu kampaņu finansēšanu. KNAB sastāv no vairākām profesionālām amatpersonām, kuras vada direktors, kuru ieceļ Ministru Kabinets uz piecu gadu laika periodu atvērtā konkursā. Tās 2014. gada atskaitē GRECO atzīmēja, ka tiek veikti pasākumi, lai „uzlabotu [KNAB] personāla atlases procedūras un novērstu politisko iejaukšanos Direktora izvēles procesā”. Tomēr, tā arī prasīja „citrus papildus pasākumus, kas ir nepieciešami, lai stiprinātu KNAB neatkarību, to starpā, attiecībā uz tās aktivitāšu uzraudzīšanu un procedūru par lemšanu par tās budžetu, kas vēl nav tikuši veikti.”²⁷ Turklāt, saskatīts iekšējs personīgs jautājums KNAB vadībā palika neatrisināts vēlēšanu kampaņas laikā. Kā stāstīja vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedri, tas kaitēja KNAB publiskajam tēlam, bet nelikās, ka tas ietekmēja šīs institūcijas kapacitāti, lai izpildītu tās juridiskos pienākumus savlaicīgi un efektīvi.

Nepastāv nekāds pienākums atskaitīties par publiskās aģitācijas finansēšanu pirms vēlēšanām, bet visiem vēlēšanu kandidātiem ir pienākums uzrādīt KNAB to kampaņas ziedojumus un izdevumus 30 dienas pēc vēlēšanām. KNAB ir seši mēneši laika izskatīt šīs atskaites, un ir tiesības uzlikt virkni sankciju par noteikumu neievērošanu. Visiem vēlēšanu kandidātiem ir arī pienākums iesniegt gadskārtējo atskaiti KNAB katru gadu līdz 31. martam. Pastāv caurskatāmības mehānisms, ka visas finanšu atskaites tiek publicētas KNAB mājaslapā. Kaut gan likums to neprasa, pēc paša iniciatīvas KNAB monitorēja izdevumus kampaņas laikā, pamatojoties uz rēķiniem, ko tas prasīja no vēlēšanu kandidātiem, un sākumā izdeva ziņojumus katru nedēļu, bet kampaņas pēdējā nedēļā – katru dienu.

Derētu apsvērt uzlikt visiem vēlēšanu kandidātiem par pienākumu sniegt atskaites par to kampaņas ienākumiem un izdevumiem pirms vēlēšanām, saskaņā ar standartizētu formu un ar pieņemamu laika ierobežojumu. Ar mērķi uzlabot pārskatāmību un atbildību, tos varētu savlaicīgi padarīt publiski pieejamus.

²⁵ 2010. gada EDSO/DICB un Venēcijas vadlīniju par politisko partiju regulēšanu 175. rindkopa norāda, ka “saprātīgi ierobežojumi uz privātiem ziedojumiem var ietvert maksimāla līmeņa noteikšanu, ko viens ziedotājs drīkst noziedot. Ir pierādījumi, ka šāds ierobežojums ir efektīvs korupcijas vai politiskās ietekmes iespējamības minimizēšanā.”

²⁷ 2011. gada ārkārtas parlamentārām vēlēšanām šis limits sastādīja LVL 282,559. Pašreiz tas ir EUR 402,046. Skat. arī EDSO/DICB Viedokli par Latvijas Korupcijas Novēršanas un Apkarošanas Biroja likumu, (Viedoklis nr.: GEN-LV/265/2014), 2014. g. 17. novembris. Pieejams: <http://www.EDSO.org/DICB/126883>.

Kampaņas beigās KNAB norādīja, ka tas bija uzsācis izmeklēšanu kopumā 33 lietās par apgalvotiem kampaņu finanšu pārkāpumiem. Kriminālkodekss paredz individuālo kriminālo atbildību par dažādiem kampaņu finanšu pārkāpumiem no naudas sodiem līdz cietumsodiem. KNAB lēmumus var apstrīdēt Administratīvajā apgabaltiesā. Iepriekš, 2014. gada 15. jūlijā, KNAB sodīja Zaļo un zemnieku savienību, par nepamatotu finansējuma izmantošanu, aizliedzot tai saņemt valsts finansējumu uz vienu gadu.²⁸ Šos lēmumus KNAB npublicēja, apgrūtinot procesa caurskatāmību.

Ar mērķi tālāk palielināt caurskatāmību un sabiedrības uzticēšanos procesam, ir ieteicams, ka KNAB lēmumi, to starpā, tie, kas uzliek sodus, tiktu savlaicīgi publicēti.

Pēc informācijas, ko paziņoja partijas, visvairāk par kampaņu izdeva No sirds Latvijai, Zaļo un zemnieku savienība un Vienotība ar kampaņu izdevumiem EUR 400,000 apmērā, gandrīz sasniedzot maksimāli atļauto. Izaugsme un Jaunā konservatīvā partija izdeva mazāk par EUR 10,000 katra, kamēr Suverenitāte un "Brīvība. Brīvs no bailēm, naida un dusmām" ziņoja, ka tai kampaņas beigās neesot bijuši nekādi kampaņas izdevumi.

XII. MEDIJI

A. MEDIJU VIDE

Mediju ainava iekļauj vairākus raidījumu un drukātos plašsaziņas līdzekļus, piedāvājot iedzīvotājiem dažādus viedokļus. Tomēr, ekonomiskā recesija ir kaitīgi ietekmējusi mediju vidi, izraisot vairākas apvienošanās un palielinājusi īpašumtiesību konsolidāciju, kas ir ierobežojis satura un uzskatu dažādību. Turklāt, EDSO/DICB EAM sarunu biedri izteica bažas par atsevišķu privāto plašsaziņas līdzekļu objektivitāti sakarā ar uztvertām saistībām ar politiskiem spēkiem.

Vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedri atzīmēja, ka raidīšanas politiku ir stipri ietekmējuši nesenie notikumi Ukrainā, kas ir padziļinājis plaisu mediju sektorā pa valodas līnijām. Kā atbilde uz šiem notikumiem, ir tikušas veiktas ievērojamas publiskas investīcijas, lai palielinātu satura gatavošanu krievu valodā valsts televīzijā un radio. EDSO/DICB EAM sarunu biedri lielā mērā to saskatīja kā pozitīvu soli, kas veicina vairāk līdzsvarotas informācijas telpas radīšanu krieviski runājošiem iedzīvotājiem.

Kaut gan interneta izmantošana pieaug, televīzija paliek galvenais ziņu avots, kurai seko ikdienas laikraksti.²⁹ Publiskajam raidītājam Latvijas Televīzija (LTV) ir divas raidstacijas, LTV1 un LTV7, kas raida latviešu valodā, arī piedāvājot saturu krievu valodā. Galvenie komerciālie kanāli latviešu valodā ir TV3 un LNT, kā arī TV5 krievu valodā, kas visi pieder „Swedish Modern Times Group” (MTG).³⁰ Citi kanāli ir krievvalodīgais Pirmais Baltijas Kanāls (PBK), kā arī Krievijas publiskie un privātie kanāli. Vairāki EDSO/DICB EAM sarunu biedri izteica bažas par mediju daudzveidību un dažādību sakarā ar īpašumtiesību koncentrēšanos MTG rokās.³¹

²⁸ Trīs citas partijas tika sodītas 2014. gadā, bet neviena no tām nepiedalījās šajās vēlēšanās.

²⁹ Latvijā 76 procenti no iedzīvotājiem izmanto internetu. Skat.: <http://www.internetlivesstats.com/internet-users-by-country/>.

³⁰ Kopumā MTG pieder seši televīzijas kanāli, viena radio stacija, klipu tiešraides portāls un mājas lapa.

³¹ 2010. gada Apvienoto Nāciju Īpašā referenta par domas un vārda brīvību, EDSO Pārstāvja par brīvību medijos, Amerikas valstu organizācijas Īpašā referenta par vārda brīvību, un Āfrikas komisijas Īpašā referenta par cilvēces un cilvēku tiesībām Kopējais ziņojums par galvenajiem izaicinājumiem mediju brīvībai atzīmē, ka “palielināta īpašumtiesību pār medijiem koncentrācija, ar nopietnām potenciālām sekām attiecībā uz satura dažādību” ir satraucoša. Skat.: <http://www.EDSO.org/fom/41439>.

Nemot vērā, cik svarīga ir mediju dažādība demokrātijai, varētu tikt apsvērti pasākumi, kas ierobežo mediju īpašumtiesību koncentrāciju, vai, kas veicina mediju iekšējo daudzveidību. Turklāt, varētu ieviest stingrākus tiesību aktus par caurskatāmību mediju uzņēmumu īpašumtiesībās.

Publisko radio staciju starpā ir LR1, LR2 un krievvalodīgais LR4, kurus papildina privātās radio stacijas SWH un Star FM. Galvenie nacionālie latviešu valodas ikdienas laikraksti ir *Diena*, kas ir daļa no „Diena Media News” grupējuma, *Neatkarīgā Avīze* un *Latvijas Avīze*, un iknedēļas ziņu žurnāls *Ir*. Krievu valodas ikdienas avīzes *Čas* un *Telegraf* tika apvienotas ar avīzi, kas pašreiz ir Latvijas vienīgā avīze krievu valodā – *Vesti Segodņa*. Vairāki EDSO/DICB EAM sarunu biedri atzīmēja dažu laikrakstu praksi atļaut žurnālistiem intervēt tikai ierobežotu avotu loku to gatavotajiem rakstiem, kas ierobežo mediju neatkarību.³²

B. TIESISKAIS IETVARS MEDIJIEM

Daudzi principi, kas ir svarīgi vārda brīvībai un preses brīvībai, ir aprakstīti Konstitūcijā, Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, to starpā, vārda brīvība, cenzūras aizliegums, kā arī prasības pēc objektīvas un precīzas raidīšanas un godprātīga piekļuve medijiem vēlēšanu kandidātiem. Visi EDSO/DICB EAM sarunu biedri piekrita, ka šie principi un brīvības lielā mērā tiek ievērotas. Tomēr, pretēji labai praksei, goda un cieņas aizskaršana joprojām ir kriminālnoziedzums.³³

Derētu apsvērt goda un cieņas aizskaršanas dekriminalizāciju, saskaņā ar starptautiskām saistībām attiecībā uz vārda brīvību.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likums regulē vēlēšanu atspoguļojumu medijos. Tas piešķir katrai partijai tiesības uz 40 minūtēm bezmaksas raidījuma laiku valsts televīzijā un radio (četros laikos, katrs pa piecām minūtēm), ieviešot iepriekšējo EDSO/DICB rekomendāciju. Saskaņā ar 2014. gada grozījumiem, apmaksāta politiskā reklāma televīzijā ir aizliegta kampaņas pēdējo 30 dienu laikā. Kaut gan jaunas un opozīcijas partijas izteicās, ka tas nāk par labu esošiem deputātiem, ieinteresētās puses kopumā uzskatīja šos grozījumus par pozitīvu tendenci, kas mudināja kandidātus likt uzsvaru uz būtiskiem politikas jautājumiem.

Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPL padome) uzrauga vēlēšanu atspoguļojumu medijos un juridisko prasību ievērošanu. Vairāki EDSO/DICB EAM sarunu biedri pauda bažas par parlamenta lomu, ieceļot NEPL padomes locekļus, un, ka tas varētu kaitēt tās objektivitātei.³⁴

Derētu apsvērt pārskatīt NEPL padomes locekļu atlases veidu, ar mērķi pasargāt šo iestādi no iespējamās politiskās ietekmes.

³² Pēc UNHRC Vispārējā komentāra nr. 34, 13. rindkopas, “brīva, necenzēta un netraucēta prese vai citi mediji ir nepieciešami jebkurai sabiedrībai, lai nodrošinātu uzskatu un izteikšanās brīvības un citas Vienošanās tiesības.”

³³ Pēc UNHRC Vispārējā komentāra nr. 34, 47. rindkopas, valstīm “vajadzētu apsvērt goda un cieņas aizskaršanas dekriminalizāciju un, jebkurā gadījumā, krimināllikuma piemērošanu vajadzētu atbalstīt tikai visnopietnākos gadījumos, un ieslodzīšana nekad nav piemērots soda veids.”

³⁴ Saskaņā ar Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumu, NEPL padome sastāv no pieciem locekļiem, kurus ievēl parlaments. Kandidātus nominē parlamenta Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija. NEPL padomes locekļi nedrīkst būt saistīti ar politiskām partijām un tiem nedrīkst piederēt daļas vai akcijas nevienā plašsaziņas mediju uzņēmumā.

Šīm vēlēšanām NEPL padome publicēja vadlīnijas par Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma piemērošanu. Tā uzticēja kampaņas monitorēšanu medijos trešajai pusei, kura pārbaudīja ziņas un ar politiku saistītus raidījumus attiecībā uz iespējamiem šī likuma pārkāpumiem, bet nesniedza kampaņas reportāžas kvantitatīvu un kvalitatīvu analīzi. NEPL padome nesniedza atskaiti par tās starplaika secinājumiem kampaņas laikā.

Derētu apsvērt mediju monitorēšanas metodoloģijas izmantošanu, kas sniedz detalizētāku priekšstatu par kampaņas atspoguļojumu. Ziņošana par starplaika monitorēšanas rezultātiem kampaņas laikā un par gala rezultātiem uzreiz pēc vēlēšanu dienas padarītu padomes darbu efektīvāku un caurskatāmāku.

NEPL padome vērsa KNAB uzmanību uz vienu sūdzību pret kādu radio staciju, kas apgalvoti raidījusi aģitācijas saturu, nesniedzot NEPL padomei informāciju par reklāmas izmaksām, kā to pieprasa likums. NEPL padome tika informēta par vismaz diviem gadījumiem par iespējamiem mediju noteikumu pārkāpumiem. Attiecīgie spriedumi šī ziņojuma gatavošanas laikā vēl nebija paziņoti. Vairums EDSO/DICB EAM sarunu biedri atzīmēja, ka trīs mēnešu aizliegums, ko NEPL padome ieviesa iepriekš šajā gadā par atkārtoti raidītiem Krievijas publiskās televīzijas kanāla *Rossija RTR* raidījumiem, bija neefektīvs, jo šis kanāls pa šo laiku palika plaši pieejams pa satelīta raidījumiem.

C. VĒLĒŠANU ATSPUGUĻOJUMS MEDIJOS

Medijiem bija ievērojama nozīme vēlēšanu kampaņā. Visiem vēlēšanu kandidātiem bija piekļuve valsts televīzijai un radio, lai prezentētu savas kampaņas. Vēlētājiem bija pieeja dažādiem viedokļiem un informācijai par kandidātiem dažādos plašsaziņas līdzekļos, to starpā, drukātajos, raidītajos un interneta medijos.

Saskaņā ar likumdošanu par medijiem, publiskais raidītājs LTV plaši atspoguļoja kampaņu, piešķirot bezmaksas raidījuma laiku, kā arī raidot debates un īpašos raidījumus. Atšķirībā no iepriekšējās vēlēšanās pārbaudītās prakses, debates latviešu valodā LTV1 netika vienlaikus pārtulkotas krievu valodā. Atbilstoši EDSO/DICB EAM sarunu biedra no publiskā raidītāja teiktajam, tas bija dēļ ievērojama krituma skatītāju reitingos. Tomēr, EDSO/DICB EAM sarunu biedri plaši novērtēja jauno saturu krievu valodā LTV7 un LR4, kas liek domāt, ka šīs prakses turpināšana palīdzētu sabalansētākai informācijas telpai krieviski runājošiem iedzīvotājiem.

Kampaņa tika plaši atspoguļota diskusiju raidījumos un aktuālo notikumu raidījumos. *Dombura studija*, diskusiju raidījums LNT, lika uzsvāru uz galvenajiem politiskajiem jautājumiem un vadīja diskusijas starp kandidātiem. Programma *De Facto* LTV1 pievērsa skatītāju uzmanību dažādu partiju neveiksmēm un izaicinājumiem, ar ko sastopas sabiedrība Latvijā. TV5 kandidātu „darba intervijas” *Naša Tema* raidījumā bija sprāgs papildinājums vēlēšanu atspoguļošanai. Septiņas publiski finansētas debates tika raidītas arī televīzijas privātajos kanālos.³⁵ Par kampaņu arī tika plaši ziņots presē un internetā, to starpā, tika sniegtas kritiskas analīzes par kampaņu platformām.

³⁵

Vienas debates TV5 krievu valodā, piecas reģionālās televīzijās latviešu valodā; viena LNT krievu valodā starp premjerministra kandidātiem. Šie un citi kanāli neatkarīgi organizēja turpmākas debates, lai papildinātu vēlēšanu atspoguļošanu.

XIII. PILSONU UN STARPTAUTISKĀ NOVĒROŠANA

Politiskām partijām un koalīcijām ir pilnīga pieeja visiem vēlēšanu procesa posmiem, deleģējot līdz diviem pārstāvjiem uz katru vēlēšanu komisiju. Tomēr, likumā nav specifiskas atsaucis uz bezpartejisko pilsoņu un starptautiskiem novērotājiem, un tas nesatur detalizētus noteikumus par akreditācijas procedūram.³⁶ Daļēji uzrunājot iepriekšējas EDSO/DICB rekomendācijas, 3. septembrī CVK izdeva lēmumu par novērotāju, kā arī partiju un mediju pārstāvju, akreditācijas procedūru vēlēšanām. Turklāt, lai mudinātu pilsoņu novērošanu, CVK piedāvāja interneta kursu.

Ar mērķi radīt juridisku pamatu 1990. gada Kopenhāģenas dokumenta 8. rindkopas efektīvai ieviešanai un, lai nodrošinātu pilnu piekļuvi novērotājiem visiem vēlēšanu procesu posmiem, derētu apsvērt skaidra noteikuma par vēlēšanu novērošanu ieviešanu, it sevišķi, paredzot novērotāju tiesības un atbildības, kā arī akreditācijas pasākumus.

XIV. SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS

Tiesiskais ietvars, kas regulē sūdzību un apelācijas sistēmu, kopumā nodrošina efektīvu tiesisku procesu. Tomēr, kaut gan EDSO/DICB EAM sarunu biedri procesam plaši uzticas, atsevišķi aspekti varētu tikt uzlaboti ar turpmāku izskatīšanu tā, lai tie pilnībā ievērotu EDSO saistības un citas starptautiskās saistības.

Likumdošana par sūdzību un apelāciju līdzekļiem un procesu dažādu vēlēšanu administrēšanas struktūru ietvaros ir neprecīza. Piemēram, kaut gan vēlēšanu likums paredz, ka vēlēšanu dienas pārkāpumi, kas attiecas uz vēlēšanu procesu, var tikt apstrīdēti VIK priekšsēdētājam, tas neparedz nekādu attiecīgu procedūru, to starpā, apelācijas mehānismu.³⁷ CVK neizdeva nekādas procesuālas vadlīnijas šinī jautājumā.

Likumu vajadzētu padarīt skaidrāku, un tam vajadzētu nodrošināt formālus sūdzību mehānismus vēlēšanu administrācijas ietvaros.

Tiesības uz lietas apstrīdēšanu un pārsūdzēšanu tiek sniegtas divos gadījumos. Kandidātu sarakstu iesniedzēji ir tiesīgi apstrīdēt CVK lēmumus par kandidātu reģistrāciju Administratīvajā apgabaltiesā trīs dienu laikā. Tiesai ir jālemj septiņu dienu laikā un tā spriedums nav pārsūdzams. CVK lēmumus par vēlēšanu rezultātiem arī var apstrīdēt kandidātu sarakstu iesniedzēji Augstākajā Tiesā trīs dienu laikā. Tiesai ir jāsniedz galīgu lēmumu septiņu dienu laikā. Tomēr, vēlēšanu likums neparedz iespēju apstrīdēt jebkurus citus CVK lēmumus attiecībā uz vēlēšanu procesa organizatoriskiem un tehniskiem aspektiem. Tomēr, saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu, apelācijas administratīvo iestāžu lēmumiem var tikt iesniegtas pirmās instances administratīvās tiesās, izmantojot parastās administratīvās procedūras, bet bez kādiem specifiskiem ar vēlēšanām saistītiem termiņiem. Kaut gan administratīvie likumi var ņemt virsroku šādos gadījumos, ar vēlēšanām tieši saistītu termiņu trūkums varētu ierobežot tiesības uz lietas savlaicīgu izskatīšanu.³⁸

³⁶ 1990. gada Kopenhāģenas dokumenta 8. rindkopā norādīts, ka “dalībvalstis uzskata, ka novērotāju – gan ārzemju, gan vietējo – klātbūtne var uzlabot vēlēšanu procesu...”.

³⁷ 1991. gada EDSO Maskavas dokumenta 18.4 rindkopā norādīts, ka “dalībvalstis centīsies nodrošināt šādu noteikumu un lēmumu tiesas izskatīšanu”. 1990. gada Kopenhāģenas dokumenta 5.10 rindkopa uzliek visiem par pienākumu “nodrošināt efektīvu procesu pret administratīviem lēmumiem”.

³⁸ 1990. gada EDSO Kopenhāģenas dokumenta 5.10 rindkopa. Skat. arī 2006. gada Venēcijas Komisijas Labo prakšu kodeksu vēlēšanu jautājumos II.3.3.g nodaļu, kas rekomendē, ka “[I]aika ierobežojumiem apelāciju iesniegšanai un lemsšanai ir jābūt īsiem (trīs līdz piecas dienas pirmajā instancē katrai).”

Derētu apsvērt noteikta laika ierobežojumu uzlikšanu vēlēšanu administrācijas un tiesu lēmumu apelācijai attiecībā uz visiem vēlēšanu procesa aspektiem, lai nodrošinātu efektīvus tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

EDSO/DICB EAM tika informēta par tikai nelielu sūdzību skaitu vēlēšanu procesa laikā. Neviena sūdzība netika iesniegta CVK vai PVK. VIK vēlēšanu dienā ierakstīja 33 sūdzības elektroniskos žurnālos attiecībā uz tehniskiem pārkāpumiem vēlēšanu dienā, kuri visi tika uzreiz risināti.³⁹ Policija saņēma 56 sūdzības par pārkāpumiem, tai skaitā, par kampaņas noteikumu pārkāpumiem vēlēšanu dienā un 31 signālu par balsu pirkšanu; administratīvās procedūras tika uzsāktas par 13 no šiem gadījumiem.⁴⁰ 24. oktobrī Saskaņas centrs iesniedza sūdzību Augstākajā tiesā par CVK lēmumu par rezultātiem Latgalē, apgalvojot par balsu pirkšanu.⁴¹ 31. oktobrī tiesa noraidīja šo sūdzību ar pamatojumu, ka iespējamie pārkāpumi nebūtu ietekmējuši vēlēšanu rezultātus.

XV. VĒLĒŠANU DIENA

Saskaņā ar EDSO/DICB metodoloģiju, EAM nenovēroja vēlēšanu dienas procesu sistemātiskā vai visaptverošā veidā. Tomēr, vēlēšanu dienā misijas dalībnieki apmeklēja ierobežotu skaitu vēlēšanu iecirkņu Rīgas, Carnikavas, Ādažu un Garkalnes pašvaldībās. Vēlēšanu iecirkņos, kurus novēroja EDSO/DICB EAM, vēlēšanu process bija plūstošs un caurskatāms, un radās priekšstats, ka iecirkņu darbinieki labi izprata procedūras, to starpā, vadot BALSIS sistēmu un vēlēšanu biļetenu skenēšanas tehnoloģiju.

Vēlēšanu iecirkņu izvietojums un reizēm arī to izmērs, kā arī balsošanas aizslietņu dizains tajos vēlēšanu iecirkņos, kurus apmeklēja EDSO/DICB EAM, bija tādi, ka balsošanas aizklātums bieži netika pilnībā nodrošināts, kaut gan EAM nenovēroja balsošanas aizklātuma ļaunprātīgu pārkāpšanu. Vairākos gadījumos vēlētāji neizmantoja balsošanas kabīni dēļ pārāpmeklētības vai nepietiekoša balsošanas kabīņu skaita dēļ noteiktos dienas laikos. Pārāpmeklētība tika novērota vairākos gadījumos, un daži cilvēki nespēja nodot savas balsis dēļ tā, ka tiem nebija pase vai vēlētāja apliecība.

Saskaņā ar iepriekšējām EDSO/DICB rekomendācijām, vajadzētu ieviest pasākumus, lai nodrošinātu balsojuma aizklātumu, to starpā, izmantojot vēlētāju informācijas programmas un apmācot vēlēšanu iecirkņu amatpersonas. Turklāt, varas iestādēm vajadzētu apsvērt vairāk un adekvāti dizainētu balsošanas kabīņu nodrošināšanu, un palielināt vēlēšanu iecirkņu skaitu, kur tas ir nepieciešams.

Vēlētājiem, kuri nevarēja apmeklēt vēlēšanu iecirkni veselības dēļ, bija iespēja, kopā ar to kopējiem, pieteikties balsot to atrašanās vietā no 29. septembra līdz 4. oktobrim. Pēc CVK informācijas, 22,499 vēlētāji izmantoja šādu iespēju. Turklāt, no 1. līdz 3. oktobrim 30,383 vēlētāji izmantoja iespēju nobalsot priekšlaicīgi un atstāt savu zīmi drošai uzglabāšanai kādā no 61 vēlēšanu iecirkņiem 39 pašvaldībās. Vēlētājiem, kuri nobalsoja agrāk, bija iespēja mainīt savu balsojumu vēlēšanu dienā. 41 balsotājs izmantoju šādu iespēju. EDSO/DICB EAM sarunu biedri kopumā vērtēja jauno iespēju nobalsot priekšlaicīgi kā noderīgu alternatīvās balsošanas mehānismu, un kā pasākumu, kas varētu samazināt pārāpmeklētību vēlēšanu dienā.

³⁹ Šīs sūdzības pārsvarā bija saistītas ar vēlēšanu iecirkņu uzstādīšanu, ieskaitot, vēlēšanu kabīnes un balsošanas aizslietņu nepietiekošo skaitu.

⁴⁰ Deviņi šādi gadījumi bija Rīgā un četri Kurzemē.

⁴¹ Rakstīšanas brīdī tiesas lēmums vēl nebija pieņemts.

Vēlēšanu biļetenu skenēšanas tehnoloģija balsu skaitīšanai tika izmantota 600 vēlēšanu iecirkņos. Tā kopā ar BALSIS sistēmas izmantošanu rezultātu apkopošanai tiešsaistē lielā mērā veicināja skaitīšanas un tabulācijas procesu. Pašvaldība un vēlēšanu iecirkņi savlaicīgi izvietoja tiešsaistē sākotnējos rezultātus, nodrošinot caurskatāmību.⁴²

XVI. REKOMENDĀCIJAS

Šīs rekomendācijas, kā uzskaitītas viscaur tekstā, tiek piedāvātas ar mērķi tālāk uzlabot vēlēšanu norisi Latvijā un atbalstīt centienus to pilnībā saskaņot ar EDSO saistībām, kā arī citiem starptautiskiem standartiem demokrātiskām vēlēšanām. Šīs rekomendācijas ir lasāmas kopā ar iepriekšējām EDSO/DICB rekomendācijām, kas vēl ir jārisina. EDSO/DICB ir gatavs palīdzēt Latvijas varas iestādēm tālāk uzlabot vēlēšanu procesu un risināt šajā un iepriekšējās atskaitēs uzskaitītās rekomendācijas.⁴³

A. PRIORITĀRĀS REKOMENDĀCIJAS

1. Saskaņā ar iepriekšējām EDSO/DICB rekomendācijām un EDSO saistībām, kas specifiski pasargā individuālo kandidātu tiesības kandidēt amatam, likumdošanai vajadzētu tikt grozītai, lai atļautu kandidēt neatkarīgiem kandidātiem.
2. Bezizņēmuma kandidēšanas tiesību atņemšana pilsoņiem, kuri ir nodarījuši noziegumu, neatkarīgi no tā smaguma, ir neproporcionāls ierobežojums, un to vajadzētu atcelt.
3. Ar mērķi radīt juridisku pamatu 1990. gada Kopenhāģenas dokumenta 8. rindkopas efektīvai ieviešanai un, lai nodrošinātu pilnu piekļuvi novērotajiem visiem vēlēšanu procesu posmiem, derētu apsvērt skaidra noteikuma par vēlēšanu novērošanu ieviešanu, it sevišķi, paredzot novērotāju tiesības un atbildības, kā arī akreditācijas pasākumus.
4. Saskaņā ar iepriekšējām EDSO/DICB rekomendācijām, vajadzētu ieviest pasākumus, lai nodrošinātu balsojuma aizklātumu, to starpā, izmantojot vēlētāju informācijas programmas un apmācot vēlēšanu iecirkņu amatpersonas. Turklāt, varas iestādēm vajadzētu apsvērt vairāk un adekvāti dizainētu balsošanas kabīņu nodrošināšanu, un palielināt vēlēšanu iecirkņu skaitu, kur tas ir nepieciešams.
5. Ar mērķi veicināt iekļaujošu politisko līdzdalību, varas iestādēm vajadzētu izpētīt veidus, kā palielināt naturalizācijas tempu, kā, piemēram, aģitēt par naturalizācijas veicināšanu, publicēt iespējas par vienkāršoto naturalizāciju saskaņā ar grozīto Pilsonības likumu, un paplašināt latviešu valodas apgūšanas bezmaksas iespēju pieejamību. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas vajadzētu atbalstīt to centienos mudināt nepilsoņus pabeigt naturalizācijas procesu.
6. Derētu apsvērt goda un cieņas aizskaršanas dekriminalizāciju, saskaņā ar starptautiskām saistībām attiecībā uz vārda brīvību.
7. Ar mērķi tālāk palielināt caurskatāmību un sabiedrības uzticēšanos procesam, ir ieteicams, ka KNAB lēmumi, to starpā, tie, kas uzliek sodus, tiktu savlaicīgi publicēti.

⁴² CVK pasludināja sākotnējos vēlēšanu rezultātus 5. oktobrī plkst. 16.00. Balsotāju kopskaits bija 58.85 procenti.

⁴³ 1999. gada EDSO Stambulas dokumenta 24. rindkopā EDSO dalībvalstis apņēmas “nekavējoties apsekot DICB vēlēšanu vērtējumus un rekomendācijas.”

B. CITAS REKOMENDĀCIJAS

Juridiskais ietvars

8. Iespējams, ka varētu apsvērt pagaidu īpašu tiesvedības pasākumu ieviešanu, lai veicinātu sieviešu politisko līdzdalību. Politiskās partijas varētu apsvērt nominēt minimālu kandidātu skaitu no abiem dzimumiem.
9. Neatkarīgi no ierobežotā tvēruma, vajadzētu veikt tālāku lustrācijas noteikumu izskatīšanu.

Vēlēšanu administrēšana

10. Vajadzētu apsvērt plašāku vēlēšanu informācijas sniegšanu minoritāšu valodās, ar mērķi sasniegt nacionālo minoritāšu balsotājus.
11. BALSIS informācijas sistēmas caurskatāmību varētu uzlabot, nodrošinot akreditētiem novērotājiem nozīmīgu pieeju tās uzstādīšanas un darbināšanas būtiskos brīžos, kā arī sistēmas dokumentācijai.

Kampaņu finansēšana

12. Derētu apsvērt likumdošanas izskatīšanu, lai novērstu vairākkārtīgus ziedojumus atsevišķām partijām vienā koalīcijā.
13. Derētu apsvērt uzlikt visiem vēlēšanu kandidātiem par pienākumu sniegt atskaites par to kampaņas ienākumiem un izdevumiem pirms vēlēšanām, saskaņā ar standartizētu formu un ar pieņemamu laika ierobežojumu. Ar mērķi uzlabot pārskatāmību un atbildību, tos varētu savlaicīgi padarīt publiski pieejamus.
14. Lai uzlabotu pārskatāmību un atbildību, derētu apsvērt uzlikt par pienākumu visiem vēlēšanu kandidātiem atvērt aģitācijas finansēšanai bankas kontus, caur kuriem vajadzētu tikt veiktiem visiem aģitācijas darījumiem.

Mediji

15. Ņemot vērā, cik svarīga ir mediju dažādība demokrātijai, varētu tikt apsvērti pasākumi, kas ierobežo mediju īpašumtiesību koncentrāciju, vai, kas veicina mediju iekšējo daudzveidību. Turklāt, varētu ieviest stingrākus tiesību aktus par caurskatāmību mediju uzņēmumu īpašumtiesībās.
16. Derētu apsvērt mediju monitorēšanas metodoloģijas izmantošanu, kas sniedz detalizētāku priekšstatu par kampaņas atspoguļojumu. Ziņošana par starplaika monitorēšanas rezultātiem kampaņas laikā un par gala rezultātiem uzreiz pēc vēlēšanu dienas padarītu padomes darbu efektīvāku un caurskatāmāku.
17. Derētu apsvērt pārskatīt NEPL padomes locekļu atlases veidu, ar mērķi pasargāt šo iestādi no iespējamās politiskās ietekmes.

Sūdzības

18. Likumu vajadzētu padarīt skaidrāku, un tam vajadzētu nodrošināt formālus sūdzību mehānismus vēlēšanu administrācijas ietvaros.

19. Derētu apsvērt noteikta laika ierobežojumu uzlikšanu vēlēšanu administrācijas un tiesu lēmumu apelācijai attiecībā uz visiem vēlēšanu procesa aspektiem, lai nodrošinātu efektīvus tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

1. PIELIKUMS: GALA REZULTĀTI⁴⁴

Politiskā partija vai koalīcija	Mandātu skaits	Derīgo balsu procenti
1. Latvijas attīstībai	0	0.89
2. Suverenitāte	0	0.11
3. Partija „Brīvība. Brīvs no bailēm, naida un dusmām”	0	0.19
4. Vienotība	23	21.87
5. Politiskā partija Izaugsme	0	0.17
6. Partija „Vienoti Latvijai”	0	1.18
7. Nacionālā apvienība „Visu Latvijai!” – „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK”	17	16.61
8. Latvijas Reģionu Apvienība	8	6.66
9. Jaunā konservatīvā partija	0	0.7
10. Latvijas Krievu savienība	0	1.58
11. „Saskaņa” sociāldemokrātiskā partija	24	23
12. Zaļo un zemnieku savienība	21	19.53
13. No sirds Latvijai	7	6.85

2. PIELIKUMS: PAMATA KOMANDAS DALĪBNIEKU SARAKSTS

Nikolai Lubomirov Vulchanov	Bulgārija	Misijas vadītājs
Mercè Castells Vicente	Spānija	Misijas vadītāja vietniece/ Juridiskā analītiķe
Oleksii Lychkovakh	Ukraina	Vēlēšanu analītiķis
Stéphane Mondon	Francija	Politiskā analītiķe
Mary Boland	Īrija	Mediju analītiķe
Jennifer Croft	Amerikas Savienotās Valstis	Nacionālo minoritāšu eksperte

⁴⁴

Oficiālie rezultāti ir pieejami CVK mājas lapā: http://sv2014.cvk.lv/index_rez.html?lang=1.

PAR EDSO/DICB

Demokrātisko Institūciju un Cilvēktiesību Birojs (EDSO/DICB) ir EDSO galvenā institūcija, lai palīdzētu dalībvalstīm „nodrošināt pilnu cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, ievērot tiesiskumu, veicināt demokrātijas principus un (...) celt, stiprināt un pasargāt demokrātiskās institūcijas, kā arī veicināt iecietību viscaur sabiedrībā (1992. gada Helsinku galotņu dokuments). Uz šo ir atsauce kā uz EDSO humanitāro dimensiju.

EDSO/DICB, ar sēdekli Varšavā (Polijā) tika radīts kā Brīvo vēlēšanu birojs 1990. gada Parīzes galotņu sanāksmē, un uzsāka savu darbību 1991. gada maijā. Vienu gadu vēlāk biroja vārds tika nomainīts, lai atspoguļotu paplašinātu mandātu un, lai iekļautu cilvēktiesības un demokratizāciju. Tas šodien nodarbina vairāk nekā 130 darbiniekus.

EDSO/DICB ir galvenā aģentūra Eiropā **vēlēšanu novērošanas jomā**. Katru gadu tā koordinē un organizē tūkstošiem novērotāju izvietošanu, lai vērtētu, vai vēlēšanas EDSO reģionā tiek vadītas saskaņā ar EDSO saistībām, citām starptautiskām saistībām un demokrātisko vēlēšanu standartiem, kā arī ar nacionālo likumdošanu. Tās unikālā metodoloģija sniedz padziļinātu ieskatu vēlēšanu procesā tā pilnībā. Izmantojot palīdzības projektus, EDSO/DICB palīdz Dalībvalstīm uzlabot to vēlēšanu ietvarus.

Biroja **demokratizācijas** aktivitātēs ietilpst: tiesiskums, likumdošanas atbalsts, demokrātiskā pārvalde, migrācija un pārvietošanās brīvība, un dzimumu vienlīdzība. Ar mērķi attīstīt demokrātiskās struktūras, EDSO/DICB katru gadu īsteno vairākas precīzi virzītas programmas.

EDSO/DICB arī palīdz Dalībvalstīm izpildīt to saistības un veicināt un pasargāt cilvēktiesības un pamatbrīvības saskaņā ar EDSO humanitārās dimensijas saistībām. Tas tiek panākts, darbojoties ar dažādiem partneriem, lai veicinātu sadarbību, celtu kapacitāti un sniegtu ekspertīzi tematiskās jomās, to starpā, cilvēktiesībās un cīņā pret terorismu, uzlabotu cilvēku tirdzniecības upuru cilvēktiesību aizsargāšanu, izglītošanos un apmācības cilvēktiesībās, cilvēktiesību monitorēšanu un ziņošanu, un sieviešu cilvēktiesības un drošību.

Iecietības un pretdiskriminācijas jomā EDSO/DICB sniedz atbalstu Dalībvalstīm, lai stiprinātu to reakciju uz naida noziegumiem un rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un citām netolerances formām. EDSO/DICB aktivitātes attiecībā uz pretdiskrimināciju liek uzsvāru uz sekojošām jomām: likumdošanu; tiesībsargājošo apmācībām; monitorēšanu, ziņošanu par un apsekojot atbildes uz noziegumiem un incidentiem, ko izraisījuši naidis; kā arī izglītojošas aktivitātes, lai veicinātu iecietību, cieņu un abpusēju saprašanos.

EDSO/DICB sniedz padomus Dalībvalstīm par to politiku attiecībā uz **romiem un sinti**. Tas veicina kapacitātes celšanu un tīklošanos romu un sinti kopienu starpā un mudina romu un sinti pārstāvju līdzdalību politikas veidošanas struktūrās.

Visas EDSO/DICB aktivitātes tiek izpildītas cieši saskaņotas un cieša sadarbībā ar EDSO Dalībvalstīm, EDSO institūcijām un darbībām uz vietas, kā arī ar citām starptautiskām organizācijām.

Papildus informācija ir pieejama DICB mājaslapā (www.EDSO.org/DICB).